

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЧАСІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

STRUCTURAL COMPONENTS OF COMPETENCE IN FUTURE SPECIALISTS OF SOCIONOMIC PROFESSIONS

Стаття присвячена висвітленню структурних компонентів компетентності в часі майбутніх фахівців соціономічних професій. Зокрема,

наголошено на необхідності підготовки висококваліфікованих кадрів, здатних адаптуватися до нових умов праці. Акцентовано увагу на формуванні інтегральної, загальної та фахових компетентностей у майбутніх фахівців соціономічних професій. Особливого значення надано компетентності в часі, яка визначена як інтегральна, професійно-значуща характеристика фахівця. Розкрито сутність понять: «компетентність у часі», «професійна часова компетентність». Доведено, що часова компетентність виступає одним із структурних компонентів soft skills фахівців соціономічних професій. Окреслено вимоги до компетентності в часі. Розглянуто різні наукові підходи до виокремлення структурних компонентів часової компетентності. Виокремлено власні структурні складові часової компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю: емоційно-ціннісний, когнітивний (знаннєвий), практичний, рефлексивний компоненти та охарактеризовано детально зміст кожного з них. Наголошено на цілісності та взаємозв'язку визначених компонентів компетентності в часі майбутніх фахівців соціономічних професій. Висвітлено чинники, які необхідно враховувати в системній роботі закладу вищої освіти щодо формування часової компетентності в майбутніх фахівців соціономічних професій: планування власного часу, впорядкованість цілей, використання самомотивації, розвиток самоконтролю, волі, підвищення ефективності роботи за рахунок навчання, тренування. Окреслено психологічні чинники, що сприяють розвитку компетентності в часі у фахівців соціономічних професій: почуття ритму; здатність до сприйняття і усвідомленої оцінки часу; розвинута темпоральність особистості; психоемоційний стан. Зроблено висновок, що часова компетентність є важливою професійною компетентністю, яка передбачає вміння ефективно організовувати, планувати, розподіляти час, приймати рішення в умовах обмеженого часу та адаптуватися до змінених умов. Зауважено, що запропоновані в статті компоненти часової компетентності потребують комплексної системи діагностики.

Ключові слова: компетентність, компетентність у часі, soft skills, майбутні фахівці соціономічних професій, структурні компоненти, емоційно-ціннісний компонент,

когнітивний компонент, практичний компонент, рефлексивний компонент, тайм-менеджмент.

The article is devoted to highlighting the structural components of time competence of future specialists of socioeconomic professions. In particular, the need to train highly qualified personnel capable of adapting to new working conditions is emphasized. Attention is focused on the formation of integral, general and professional competencies in future specialists of socioeconomic professions. Special importance is given to time competence, which is defined as an integral, professionally significant characteristic of a specialist. The essence of the concepts: «time competence», «professional time competence» is revealed. It is proved that time competence is one of the structural components of soft skills of specialists of socioeconomic professions. The requirements for time competence are outlined. Various scientific approaches to the isolation of structural components of time competence are considered. The own structural components of time competence of future specialists of socioeconomic profile are isolated: emotional-value, cognitive (knowledge), practical, reflective components and the content of each of them is characterized in detail. The integrity and interconnection of the identified components of time competence of future specialists in socioeconomic professions are emphasized. The factors that need to be taken into account in the systematic work of a higher education institution regarding the formation of time competence in future specialists in socioeconomic professions are highlighted: planning one's own time, orderliness of goals, use of self-motivation, development of self-control, will, increasing work efficiency through training. The psychological factors that contribute to the development of time competence in specialists in socioeconomic professions are outlined: sense of rhythm; ability to perceive and consciously assess time; developed temporality of the personality; psycho-emotional state. The conclusion is made that time competence is an important professional competence that involves the ability to effectively organize, plan, distribute time, make decisions in conditions of limited time and adapt to changed conditions. It is noted that the components of time competence proposed in the article require a comprehensive diagnostic system.

Key words: competence, competence in time, soft skills, future specialists in socioeconomic professions, structural components, emotional-value component, cognitive component, practical component, reflective component, time management.

УДК 378.011.3-057.87:[005.336.2:115]
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.1.22>

Іскерський І.С.,
канд. техн. наук,
викладач кафедри машинознавства
і транспорту
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Постановка проблеми у загальному вигляді. Швидкі зміни в розвитку суспільства, економіки суттєво впливають на зростання вимог до майбутніх фахівців соціономічних професій, рівня їхніх знань, професійних умінь та навичок. Постає необхідність у висококваліфікованих кадрах, здатних

адаптуватися до нових умов праці. В умовах глобалізації, технологічних інновацій та соціальних трансформацій виникає потреба в підготовці фахівців, які володіють не тільки теоретичними знаннями, але й практичними навичками, необхідними для ефективного вирішення соціальних

та економічних проблем. З огляду на це, завдання професійної підготовки полягають у формуванні в майбутніх фахівців соціономічних професій таких якостей, як аналітичне мислення, комунікативні навички, здатність до роботи в команді, вирішення конфліктів, а також компетентностей, що відповідають вимогам сучасного ринку праці.

Зокрема, в освітній програмі «Професійна освіта (комп'ютерні технології)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка програмними компетентностями, якими має оволодіти майбутній фахівець, визначено інтегральну, загальні та фахові компетентності [8, с. 6–8]. Серед великого різноманіття фахових компетентностей, які полягають у здатності застосовувати освітні теорії та методології у педагогічній діяльності, керувати навчальними проектами, аналізувати ефективність проектних рішень, управляти комплексними діями та відповідати за прийняття рішень у непередбачуваних умовах, вагомим значенням надаємо компетентності в часі, яка є інтегральною, професійно-значущою характеристикою фахівця, необхідною складовою конструктивної взаємодії з соціальним оточенням та сприяє становленню конструктивного стилю життя. Тому, постає необхідність у детальному розгляді структурних компонентів компетентності в часі майбутніх фахівців соціономічних професій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз окресленої проблеми засвідчує, що дослідженню особливостей професійної підготовки фахівців соціономічних професій присвячені праці Ю. Берус, Л. Буркової, С. Гвоздів, Г. Дубчак, С. Калаур, Г. Кузан, І. Лов'янової, С. Наход, Л. Онуфрієвої та інших.

Науковими дослідженнями в сфері тайм-менеджменту займаються Ю. Вакуліна, К. Гнезділова, А. Кришталь, Ф. Левченко, Ю. Митник, М. Морозова, С. Пермінов, Н. Степанова, О. Сорока, Г. Тимошук та інші.

Зокрема, Ю. Вакуліна, С. Пермінов присвятили свої наукові праці розкриттю системи тайм-менеджменту в роботі туристичного підприємства. Сферою зацікавлення Ф. Левченко є розгляд тайм-менеджменту як дієвого інструменту ефективної самоосвітньої діяльності педагога. К. Гнезділова, Н. Степанова зосередили увагу на розгляді тайм-менеджменту як важливої гнучкої навички в професійній діяльності майбутніх педагогів. А. Кришталь, Ю. Митник досліджують тайм-менеджмент у підвищенні результативності професійної підготовки майбутніх юристів. Теоретико-методичні аспекти тайм-менеджменту як засобу удосконалення професійної діяльності окреслені в роботі М. Морозової.

Вивченням питання компетентнісного підходу в освіті займалися Н. Бібік, О. Глушко, Х. Подковко,

О. Пометун, Л. Помиткіна, М. Рудь, О. Савченко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз літератури свідчить, що багато наукових праць присвячено розгляду теоретико-методичних аспектів формування міжкультурної, громадянської, конфліктологічної, соціально-психологічної, комунікативної компетентностей майбутніх фахівців соціономічного профілю, проте компетентність у часі фахівців соціономічної сфери ґрунтовно не досліджена, потребують уточнення її структурні компоненти.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні структурних компонентів компетентності в часі майбутніх фахівців соціономічних професій.

Виклад основного матеріалу. На переконання І. Підручної, «компетентність у часі – це важлива складова можливостей регуляції людини, яка полягає у вмінні формувати часові цілі, раціонально планувати і використовувати час, визначати пріоритети, дотримуватися правил часового менеджменту, оптимально та результативно будувати взаємодію в часі та допомагає в успішній реалізації, шляхом включеності в діяльність» [6, с. 49–50]. О. Савицька вважає, що часова компетентність відображає суб'єктивні аспекти усвідомлення та конструювання часу, а компетентність управління часом передбачає здатність суб'єктивно оцінювати та розподіляти час власної діяльності, що сприяє підвищенню її продуктивності та результативності. Підтримуємо науковицю в тому, що компетентність у часі належить до професійної компетентності, зумовлює професіоналізм особистості та відзначається інтегративним характером, темпоральними вміннями та здібностями, які виявляються в професійній діяльності [9, с. 99, 101]. «Професійна часова компетентність, – як стверджує Н. Підбуцька, – передбачає ефективну організацію професійної діяльності, відповідно до викликів часового простору, що створює умови для професійної самореалізації» [5, с. 245].

Вважаємо, що часову компетентність особливо важливо формувати в майбутніх фахівців соціономічних професій, суб'єктом діяльності яких є людина або група людей, оскільки вона допоможе оптимізувати професійну сферу, зменшити стрес та підвищити загальну продуктивність роботи. Оволодіння знаннями, вміннями та навичками тайм-менеджменту допоможе майбутнім фахівцям не тільки в управлінні робочим процесом, але й у покращенні взаємодії з колегами та клієнтами, що сприяє створенню більш здорового та продуктивного робочого середовища.

Варто зауважити, що часова компетентність виступає одним із структурних компонентів soft skills фахівців соціономічних професій. «Саме «м'які» навички, – зазначають О. Варгата, Т. Комар, – є важливими соціально-психологічними

компетентностями, від яких залежить адекватна модель поведінки майбутніх фахівців соціономічних професій, яка реалізується у професійній діяльності та забезпечує її ефективність. Компетентність у часі майбутніх фахівців соціономічного профілю передбачає раціональне використання власного часу, методик та технологій організації часу, що сприятиме формуванню навичок самоконтролю, реалізації власного потенціалу, підвищенню продуктивності професійної діяльності» [3, с. 179, 183].

Нам імпонує думка Н. Заєць, яка однією з найважливіших вимог до компетентності у часі вважає раціональний розподіл пріоритетів у часі [2]. О. Варгата, О. Диняк зауважують, що використання в професійній діяльності майбутніми фахівцями соціономічного профілю компетентності в часі передбачає дотримання правил тайм-менеджменту, адекватність часового сприйняття, вміння делегувати повноваження в соціальних комунікаціях, здатність раціонально перерозподіляти тимчасові пріоритети [1, с. 35].

Варто зазначити, що в наукових працях відсутні однозначні погляди щодо структури компетентності в часі. З огляду на це, зосередимо увагу на висвітленні даного аспекту. Розглянемо різні наукові підходи до виокремлення структурних компонентів часової компетентності. Так, О. Савицька виокремлює наступні складники:

- ціннісно-мотиваційний;
- когнітивний;
- емоційний;
- поведінковий;
- рефлексивно-оцінний [9, с. 101].

У часовій компетентності О. Варгата, О. Диняк,

І. Підручна визначають такі компоненти:

- усвідомлення часу;
- емоційне переживання часу;
- організація часу діяльності [1, с. 33; 6, с. 51].

На переконання Н. Постернак, структура часової компетентності містить елементи:

- оцінка витрат часу;
- конструювання в часовому просторі послідовності досягнення мети;
- визначення витрат часу на окрему діяльність [7, с. 188].

У часовій компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій Н. Заєць виокремлює наступні структурні складники:

- планування часу – визначення цілей, пріоритетів у розподілі завдань, створення плану, графіку, розкладу;
- організація діяльності – дотримання визначеного плану, ефективного використання ресурсів, системність і послідовність;
- моніторинг та коригування – оцінка результатів діяльності, внесення корективів у плани задля покращення результатів;

– самоменеджмент – мотивація, стресостійкість, саморегуляція, самодисципліна, самосвідомість [2].

О. Варгата, О. Диняк у структурі часової компетентності особистості визначають наступні компоненти:

- часова орієнтація;
- часова перспектива;
- переживання часу.

На думку дослідниць, саме ці складники в комплексі зможуть забезпечити ефективність організації часу; формування у майбутніх фахівців соціономічних професій власної технології управління часом під час виконання професійних обов'язків, розвиток спеціальних особистісних якостей [1, с. 27, 33].

Цікавою є структура індивідуальної компетентності в часі соціального працівника, запропонована Т. Острячко, яка включає:

- впорядкованість цілей – узгодженість власних цілей із цілями організації;
- планування власного часу – письмова фіксація термінів виконання, завдань, ресурсів;
- ефективне планування – уміння розставляти пріоритети;
- вміння використовувати інших людей як часовий ресурс;
- вольові якості – здатність вирішувати непередбачувані справи, долати труднощі;
- енергетичний самоменеджмент – оптимальне співвідношення праці і відпочинку [4, с. 237].

Здійснений аналіз різноманітних класифікацій компонентів компетентності в часі, дав нам змогу виокремити структурні складові часової компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю, а саме: *емоційно-ціннісний, когнітивний (знаннєвий), практичний, рефлексивний компоненти*. Охарактеризуємо детальніше зміст кожного з них.

Емоційно-ціннісний компонент передбачає наявність у здобувачів вищої освіти внутрішньої позитивної мотивації до управління часом та усвідомлення необхідності ретельно та чітко планувати час. Даний компонент передбачає інтерес до різноманітних технік тайм-менеджменту та включає в себе такі аспекти, як емоційне ставлення до часу, особистісні цінності та мотивацію щодо ефективного використання часу. Вважаємо, що для майбутніх фахівців соціономічних професій даний компонент компетентності в часі є важливим, адже впливає на здатність до саморегуляції, планування та організації робочого процесу.

Когнітивний компонент зорієнтований на оволодіння теоретичними знаннями щодо раціонального планування та розподілу часу. Когнітивний компонент включає знання студентів про організацію часу, розуміння часових концептів – знання основних понять, пов'язаних із часом (термінів,

етапів виконання завдання, дедлайнів), а також уміння адаптувати ці знання в різних контекстах. На нашу думку, когнітивний компонент компетентності в часі є важливим фактором, що визначає ефективність виконання завдань для досягнення професійних цілей.

Практичний компонент передбачає реалізацію часових стратегій на практиці та характеризується здатністю здобувачів вищої освіти ефективно організувати та використовувати час в своїй професійній діяльності. Зауважимо, що даний компонент включає здатність до:

- оцінки часу – уміння правильно визначати, скільки часу необхідно для виконання певних завдань, орієнтуючись на власний досвід, зовнішні умови та інші фактори, уміння знаходити можливості для підвищення продуктивності і зменшення витрат часу на непотрібні або другорядні справи;

- планування часу – здатність ефективно планувати час, складати плани, розподіляти завдання, залежно від важливості та термінів виконання, визначати пріоритети, розподіляти завдання у часі, враховуючи необхідні ресурси, терміни і можливі перешкоди;

- керування часом – уміння організувати час так, щоб досягати поставлених цілей, враховуючи не тільки поточні потреби, але й перспективу (як короткострокову, так і довгострокову), здатність використовувати різні методики для оптимізації часу, такі як матриця Ейзенхауера, метод «Помодоро», здатність справлятися з відволіканнями та неефективними витратами часу.

Рефлексивний компонент передбачає вміння аналізувати й оцінювати ефективність використання часу після завершення певних завдань, що дозволить коригувати стратегії управління часом у майбутньому. На нашу думку, саме рефлексія, як здатність до самопостереження і оцінки власних дій у контексті часу, сприяє розвитку самоуправління та підвищенню професійної ефективності. Рефлексивний компонент розглядаємо як невід'ємну частину компетентності в часі, оскільки він дає змогу майбутнім фахівцям соціономічних професій не лише ефективно управляти власним часом, а й розвивати навички самоконтролю.

Наголосимо, що визначені нами компоненти компетентності в часі майбутніх фахівців соціономічних професій (емоційно-ціннісний, когнітивний, практичний, рефлексивний) тісно взаємопов'язані між собою та характеризуються цілісністю.

Для нашого дослідження викликають зацікавлення чинники, які необхідно враховувати в системній роботі закладу вищої освіти щодо формування часової компетентності в майбутніх фахівців соціономічних професій, запропоновані Н. Заєць:

- системне планування власного часу, письмова фіксація завдань та термінів їх виконання;

- впорядкованість власних цілей, узгодженість їх з цілями інших людей;

- розвиток навичок делегування відповідальності;

- формування вміння розставляти пріоритети та виокремлювати час для важливих справ, з урахуванням біологічного часу;

- використання самомотивації, оптимальне співвідношення роботи та відпочинку;

- розвиток самоконтролю, волі, здатності долати труднощі;

- підвищення ефективності роботи за рахунок навчання, тренування, рефлексії;

- інтеграція в освітні програми навичок тайм-менеджменту [2].

До психологічних чинників, що сприяють розвитку компетентності в часі у фахівців соціономічних професій О. Варгата, О. Диняк відносять: відчуття тривалості часу; розвинуте почуття ритму; здатність до сприйняття і усвідомленої оцінки часу; спрямованість психічної активності; здатність реалістично визначати власні можливості; розвинута темпоральність особистості; психоемоційний стан; здатність регулювати власну поведінку; позитивне ставлення до часу; розвиток комунікативних умінь; здатність до самоконтролю та самоорганізації; високий рівень продуктивності діяльності; здатність до часової рефлексії; розвинуті мотиваційні та когнітивні процеси [1, с. 26–27].

Висновки. Отже, компетентність майбутніх фахівців соціономічних професій є багатовимірним і динамічним явищем, яке включає в себе знання, вміння та навички, необхідні для ефективної професійної діяльності в умовах постійних змін соціально-економічного середовища. Часова компетентність є важливою професійною компетентністю, яка передбачає вміння ефективно організувати, планувати, розподіляти час, приймати рішення в умовах обмеженого часу та адаптуватися до змінених умов. Розвиток часової компетентності сприяє підвищенню продуктивності праці, зменшенню стресових ситуацій, покращенню якості професійної діяльності. У структурі часової компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій визначено взаємопов'язані компоненти: емоційно-ціннісний, когнітивний, практичний, рефлексивний, які потребують комплексної системи діагностики.

Наше дослідження не висчерпує усіх аспектів висвітленої проблеми, перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у діагностиці рівнів сформованості часової компетентності в майбутніх фахівців соціономічних професій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Диняк О. С., Варгата О. В. Психологічні чинники часової компетентності фахівців соціономічних спеціальностей : кваліфікаційна робота. Хмельницький, 2022. 65 с.
2. Заєць Н. Формування часової компетентності здобувачів освіти в умовах суспільних змін. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, психологія. 2024. Vol. 1. No. 24. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/19195> (дата звернення: 12.12.2024).
3. Комар Т. В., Варгата О. В. Структурні компоненти «soft skills» фахівців соціономічних професій. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку* : матеріали XX Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І. В. Жукової, Є. О. Романенка. м. Бухарест (Румунія) : ГО «ВАДНД», 2022. С. 179–184.
4. Острячко Т. С. Критерії, показники та рівні сформованості часової компетентності майбутніх соціальних працівників. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. Вип. 80 (1). С. 235–239.
5. Підбуцька Н. В. Особливості та предиктори часової компетентності студентів інженерно-технічних спеціальностей. *Психологічні перспективи*. 2015. Вип. 26. С. 242–251.
6. Підручна І. Б. Психологічні особливості часової компетентності особистості. *Вісник Харківського національного університету. Серія «Психологія»*. 2012. № 1009. С. 49–52.
7. Постернак Н. О. Дослідження сприйняття часу науково-педагогічними працівниками в умовах воєнного стану. *Тайм-менеджмент – мистецтво управляти часом науково-педагогічного працівника* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 29 травня – 9 липня 2023 р. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 187–191.
8. Професійна освіта (комп'ютерні технології) : освітня програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2023. 17 с.
9. Савицька О. Часова компетентність керівників закладів освіти: сутність і технологія розвитку в системі підвищення кваліфікації. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2019. № 27. С. 98–105.